

De nasleep van Srebrenica

Bert Kreemers, voormalig voorvoerder van Defensie en zelf gehoord door de enquêtecommissie, geeft zijn beoordeling van het enquêterapport *Missie zonder vrede*. Hij mist voorstellen voor een fundamentele hervorming van de defensie-organisatie.

BERT KREEMERS

Tien jaar geleden viel — voor zover ik kan na- gaan — voor het eerst de naam van het Bosni- sche stadje Srebrenica in het gezelschap van een Nederlandse minister van Defensie. Op maan- dag 15 maart 1993 bezocht de toenmalige mi- nister Relus ter Beek het hoofdkwartier van de VN-vredesmacht Unprofor in Zagreb. Het ge- plande diner met de Zweedse commandant van deze vredesmacht viel grotendeels in het water. Luitenant-generaal Lars Eric Wahlgren kwam pas bij het dessert opdagen. Zijn ondercomman- dant Philippe Morillon had kort daarvoor vanaf het balkon van het PTT-gebouw in Srebrenica de enclave tot 'safe area' onder bescherming van de Verenigde Naties uitgeroepen. Zonder het met zoveel woorden te zeggen maakte Wahlgren duidelijk niet veel in de plannen van zijn onder- commandant te zien. Hij geloofde meer in ver- trouwenwekkende maatregelen dan in de op- bouw van een sterke vredesmacht. In Bosnië was

vooral behoefte aan poot- en zaaigoed, zo ver- trouwde hij Ter Beek toe.¹

Het advies van de Zweedse generaal is in ons land overstemd door de luid uitgesproken wil om — zoals dat toen werd genoemd — robuust op te treden en met militaire middelen een einde te maken aan de etnische zuiveringen in Bosnië-Herzegovina. Sinds de fatale afloop van deze onder VN-vlag uitgevoerde missie van een Nederlands bataljon zijn talloze pogingen ondernomen om te achterhalen wat allemaal is misgegaan. Nadat in 1999 de Verenigde Naties de hand in eigen boezem staken en een jaar later het Franse parlement met een parlementair onderzoek begon, voegt de Parlementaire En- quêtecommissie Srebrenica nieuwe bladzijden toe aan het nog steeds wijd opengeslagen boek over de meest omvangrijke oorlogsdaad op Europese bodem na de Tweede Wereldoorlog.

De enquêtecommissie richt zich in haar op 27 januari verschenen rapport op 'het duiden van het drama Srebrenica en de verschillende ver- antwoordelijkheden daarbij, in het kader van een versterkte waarheidsvinding'.² Hiervoor kiest ze een gefaseerde aanpak. Allereerst gaat ze na hoe de besluitvorming tot uitzending is ver- lopen (1993-1994). Hierop volgt de fase waarin het eerste kabinet-Kok tot de conclusie komt dat in Srebrenica sprake is van een uitzichtloze situ- atie (1994-1995). De derde fase betreft de val van

Over de auteur Bert Kreemers werd in 1999 van zijn functie als woordvoerder van de minister van Defensie ontheven na een publiekelijk pleidooi voor een par- lementaire enquête naar Srebrenica. Hij was een van de- genen die in een openbaar verhoor door de commissie Bakker is gehoord. Hij schreef het boek 'De Achterkant van de Maan. Haagse Schaduwen over Srebrenica' (Prometheus, 2002).

Noten Zie pagina 000

REVIEW Bert Kreemers over Srebrenica

de enclave en het parlementaire onderzoek sluit af met de nasleep (juli 1995-1999). Zo doorloopt de enquêtecommissie — vaak aan de hand van ellenlange citaten uit de openbare verhoren — de uitgebreide reconstructie van het Nederlands Instituut voor Oorlogsdocumentatie en eigen, eerder, parlementair onderzoek.³

KRITISCHE OBSERVATIES NIOD GESMOORD

Verrassende nieuwe feiten komen niet naar voren. Wel voegt de commissie hier en daar een begripvol oordeel toe. Wat de eerste fase betreft gaat de commissie onder andere in op vragen over de bewapening van Dutchbat, de regeling voor luchtsteun en het gebruik van inlichtingenmiddelen om de bewegingen van de Bosnisch-Servische omsingelaars beter in de gaten te houden. De commissie maakt korte metten met de vaak geponeerde stelling dat de Nederlandse blauwhelmen met een betere en zwaardere bewapening het naderende onheil van de val van Srebrenica hadden kunnen keren. Ook ligt er nu een duidelijk oordeel over het zichzelf opgelegde gebrek aan een inlichtingencapaciteit, waarmee Dutchbat in zijn benarde positie beter op de hoogte had kunnen zijn van de intenties van de Bosnische Serviërs.

88 Snoeihard is het oordeel van de Kamerleden over de besluitvorming tot uitzending in het kabinet én in de Tweede Kamer. Naar kritiek van de chef defensiestaf en de bevelhebber der landstrijdkrachten op de effectiviteit van de missie werd niet geluisterd. Van een deugdelijk evacuatieplan was geen sprake. De rol van het ministerie van Buitenlandse Zaken in de besluitvorming wordt kritisch onder de loep genomen. Aan toezeggingen van de Verenigde Naties over de inzet van het luchtwapen werd een veel te grote betekenis toegekend. Het mandaat voor de missie was onduidelijk en te beperkt. Steeds werden deelbeslissingen genomen zonder een moment te kiezen om de uitzending te toetsen aan eerder geformuleerde voorwaarden.

De tweede fase kiest als startpunt de door de toenmalige minister van Defensie, Joris Voor-

hoeve, geconstateerde situatie van uitzichtloosheid waarin Srebrenica in het najaar van 1994 verkeerde. De pogingen van de ministers van Buitenlandse Zaken en van Defensie om het tij te keren komen veelbetekenend in het verreweg kortste — en inhoudelijk minst uitgesponnen — hoofdstuk aan bod. In dit deel van het enquêterapport wordt voor het eerst afstand genomen van enkele conclusies uit het veel omvangrijkere NIOD-rapport. In dat rapport wordt het beeld geschetst van een betrekkelijk onverschillig ministerie van Buitenlandse Zaken, dat zich minder om de problemen van Dutchbat zorgde maakte dan minister Voorhoeve en zijn chef defensiestaf. De parlementaire enquêtecommissie wijst daarentegen op een al in september 1994 gezamenlijk geformuleerde beleidslijn ten aanzien van Bosnië van Buitenlandse Zaken en van Defensie. Dat vormt voor de commissie het kader waarbinnen zij de gebeurtenissen van de eerste helft van 1995 plaatst. Zo worden de kritische observaties van het NIOD gesmoord.

Veel uitgebreider gaat de commissie in op de twee laatste fasen. Aan de val van Srebrenica ging een erosie van het voor de missie van de VN-vredesmacht kenmerkende concept vooraf. Dat zou volgens de commissie in Nederland wel degelijk zijn onderkend. De vraag waarom in ons land (in de regering en in de Tweede Kamer) pas op 10 juli, de dag vóór de val, alarm is geslagen en 'het zwartste scenario' in beeld kwam, wordt echter niet gesteld. In dit deel van het rapport wordt de commissie specifiek in haar conclusies en ook in het aanwijzen van verantwoordelijken. Zo wordt de Franse VN-commandant in Zagreb, generaal Bertrand Janvier, verantwoordelijk gehouden voor de te late inzet van het luchtwapen. Dutchbat heeft bij de begeleiding en bescherming van de vluchtelingen weliswaar met grote inzet en compassie gehandeld, maar de commissie zaait kwistig met kritiek op de bataljonsleiding. Die had meer vluchtelingen op de compound van Dutchbat in Potocari kunnen toelaten en heeft niet alle meldingen van oorlogsmisdaden aan de hogere echelons doorgegeven.

REVIEW Bert Kreemers over Srebrenica

De slechte communicatie tussen Srebrenica, Sarajevo en Den Haag vice versa betekende ook dat de aanwezigheid van vermoedelijk ongeveer tweeduizend mannen in Potocari een 'non-issue' bleef. Daadwerkelijke ondersteuning met de bedoeling deze mannen enige bescherming te bieden bleef uit. Daarmee werd het bataljon met een duivels dilemma opgescheept. Over de keuzes van Dutchbat-luitenant Rutten (niet meewerken aan het door de Serviërs begonnen vertrek van de vluchtelingen) en van zijn collega-luitenant Van Duijn (wel meewerken aan een zo ordelijk mogelijk verloop van het vertrek) spreekt de commissie zich niet uit. Immers, 'als gevolg van de grote afstand en het verstrijken van de tijd ontbreekt een goed inzicht in de omstandigheden waarin de keuzes zijn gemaakt.'

Het chaotische verloop van de informatievoorziening en besluitvorming op de 11de juli 1995 in de bunker onder het ministerie van Defensie krijgt achteraf van de commissie een mild oordeel. De strubbelingen tussen de rivaliserende crisiscentra van de landmacht en de defensiestaf hebben 'op zichzelf' niet geleid tot problemen in de communicatie. De vraag waarom de ministers in de bunker dan wel 'steeds door de feiten worden ingehaald' blijft zo onbeantwoord.

AARZELEN EN DRALEN

Tenslotte de nasleep. In dit deel van het eindrapport komen enkele kwesties aan bod, die na het verschijnen van het NIOD-rapport tot nieuwe controverses hebben geleid. Het gaat hierbij om de kwestie van onwil bij de leiding van de landmacht om de minister van Defensie tijdig en volledig te voorzien van informatie. In het verlengde hiervan speelt de kwestie van het in 1998 uitgevoerde onderzoek van J.A. van Kemenade naar de vraag of binnen de defensieorganisatie bewust informatie over de val van Srebrenica is achtergehouden. Volgens dat onderzoek was geen sprake van opzet, maar van onhandige tekortkomingen en slordigheden in de informatievoorziening. Het NIOD weersprak die conclu-

sie en nam daarmee de uitkomsten van het onderzoek van Van Kemenade onder vuur. Nu is het de beurt aan de parlementaire enquêtecommissie. Haar kritiek op het NIOD heeft af en toe potsierlijke trekjes. Zo spreken de Kamerleden het NIOD erop aan dat het twee belangrijke bij het debriefingsonderzoek van de landmacht betrokken personen, niet of nauwelijks bij het eigen onderzoek heeft betrokken. Het gaat hierbij om oud-minister van Defensie Job de Ruiter en oud-chef defensiestaf generaal G.L.J. Huysen. Beiden traden op als adviseur van de debriefingsorganisatie. Huysen werd op 8 oktober 1997, lang voor het verschijnen van het onderzoek van Van Kemenade, gehoord door het NIOD. De Ruiter in het geheel niet. Op het eerste gezicht snijdt deze kritiek hout, maar het verwijt keert zich tegen de parlementaire enquêtecommissie. Deze heeft hen immers evenmin aan een verhoor onderworpen en spreekt zich desondanks in een van haar conclusies nogal bestraffend uit over de rol van de beide adviseurs: ze hebben een te positief beeld gegeven van de verwerking van de gesprekken met Dutchbatters in het uiteindelijke debriefingsrapport.

De commissie ontloopt een oordeel over de controverse tussen het NIOD en Van Kemenade door op grond van beide onderzoeken te concluderen dat het patroon van informatievoorziening van de landmacht aan de toenmalige politieke leiding 'ernstig bekritiseerd moet worden'. Daarmee wordt een beetje de kant van het NIOD gekozen en een beetje de veel mildere conclusie onderschreven van Van Kemenade, die in zijn onderzoek de verantwoordelijkheid voor de falende informatievoorziening in het midden liet. De 'ernstige kritiek' op de landmacht reserveert de commissie bijna exclusief voor oud-bevelhebber luitenant-generaal H.A. Couzy. Aan de vraag wie zich in de leiding van de landmacht nog meer onwillig opstelde wil de commissie zich niet wagen. Het 'onprofessionele en verwijtbare' gedrag van de bevelhebber had 'een negatief uitstralingseffect' binnen de landmachtorganisatie, maar over wie nu precies aan dit 'stralingsgevaar' zijn blootgesteld laat de commissie niets los.

REVIEW Bert Kreemers over Srebrenica

De zigzag-koers van NIOD-directeur, professor Blom, maakte het de commissie overigens onmogelijk om het fileermes te zetten in deze gevoelige materie. Na eerst in het NIOD-rapport een duidelijke stelling te hebben betrokken (niet alleen 'onkunde', maar ook 'onwil'), zwakte Blom dit deel van zijn onderzoek af in zijn openbaar verhoor met de parlementaire enquêtecommissie ('gebrek aan initiatief'). Op de dag van verschijning van het enquêterapport wees de NIOD-directeur er weer op dat 'in ons rapport de onwil van de bladzijden afspat'.⁴

Het eindrapport van de enquêtecommissie bevat geen of nauwelijks inhoudelijke aanbevelingen. Dat laat een onbevredigend gevoel achter. Naar mijn mening had de commissie zichzelf de vraag mogen stellen of het — achteraf bezien — wel zo verstandig is geweest om zo lang te aarzelen en te dralen met het houden van een parlementaire enquête. Na de val van Srebrenica volgde een periode waarin het ministerie van Defensie met grote regelmaat werd opgeschrikt door verrassende onthullingen en crisisachtige situaties. Dat moet binnen de defensieorganisatie als een zware hypotheek op het totale functioneren zijn ervaren. In ieder geval hing het drama van Srebrenica als een schaduw over de discussie over de deelname van Nederlandse militairen aan vredesmachtten.

Gezien haar kritiek op het NIOD-onderzoek had de commissie ook moeten ingaan op de vraag of het in dit soort situaties verstandig is instituten als het NIOD met dit soort politiek-wetenschappelijke opdrachten op te zadelen. Had de Tweede Kamer hier niet zelf eerder het heft in handen moeten nemen? Zeker bij cruciale beslissingen over de inzet van Nederlandse militairen onder uiterst risicovolle omstandigheden is het goed dat de Tweede Kamer haar kritische controlefunctie ten volle benut.

Een derde niet-gestelde vraag betreft de door de commissie zelf geconstateerde 'urgentie van het proces van fundamentele hervormingen in de Defensie-organisatie'. In de afgelopen jaren zijn tal van verbeteringen van de defensieorganisatie voorgesteld. Al kort na de val van Srebrenica

heeft minister Voorhoeve de chef defensiestaf de eenhoofdige leiding gegeven bij vredesoperaties waarbij Nederlandse eenheden betrokken zijn. Na zijn aantreden in augustus 1998 zette zijn opvolger een veranderingsproces op gang, dat zich met name kenmerkt door verbeteringen van de informatievoorziening. In 2000 reikte de Tijdelijke Commissie Besluitvorming Uitzending van de Tweede Kamer de regering voorstellen tot verbetering van de besluitvorming en onderlinge afstemming aan. In april 2002 deed de commissie-Franssen voorstellen voor een versterkte defensieorganisatie, waarbij deze commissie bij haar voorstellen is 'uitgegaan van haalbaarheid en resultaten op korte termijn'.⁵

Daar komt nu dus het pleidooi van urgente, wellicht veel verder reikende, fundamentele hervormingen overheen. Na zoveel jaren en met zo'n bittere ervaring had het voor de hand gelegen als de commissie zelf enkele voorbeelden van zulke fundamentele hervormingen had geformuleerd. Nu overheerst toch wel een beetje het gevoel dat de commissie vooral enkele zwarte bladzijden uit de geschiedenis wilde omslaan. Hopelijk is zij in haar missie geslaagd. Maar ook als dat inderdaad zo zou zijn, zal de naam van het Bosnische stadje Srebrenica nog vaak genoeg vallen.

Noten

- 1 Relus ter Beek, *Manoeuvreren. Herinneringen aan Plein 4*. (1996) blz. 182-183.
- 2 Parlementaire Enquêtecommissie Srebrenica, *Missie zonder vrede*. Eindrapport. (2003) blz. 413.
- 3 Nederlands Instituut voor Oorlogsdocumentatie, *Srebrenica, een 'veilig' gebied* (2002) en Tijdelijke Commissie Besluitvorming Uitzendingen, *Vertrekpunt Den Haag* (2000).
- 4 *NRC Handelsblad*, 28 januari 2003: "Van Baal onwilling? Dat viel wel mee."
- 5 'Van wankel evenwicht naar versterkte defensieorganisatie', *Advies van de Adviescommissie Opperbevelhebberschap*, Den Haag, 19 april 2002, blz. 40. De commissie stond onder voorzitterschap van Jan Franssen, commissaris van de Koningin in Zuid-Holland. De auteur van dit artikel maakte van deze commissie deel uit.